

УДК 34:61](477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-3-15>**Шевців Михайло Богданович,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права факультету № 1
Інституту підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0023-2197>

**МІСЦЕ МЕДИЧНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ:
ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

***Анотація.** У науковій статті здійснено аналіз становлення та розвитку в Україні медичної галузі права. Встановлено, що сучасні виклики та новітні сфери суспільних відносин постійно вносять корективи до системи права та системи законодавства України в цілому, та медичного права зокрема.*

Досліджено передумови виникнення правовідносин в галузі медицини, а також концепцію медичного права як галузі права, як галузі законодавства, як науки та як навчальної дисципліни. Встановлено, що питання щодо місця медичного права в системі національного права носить дискусійний характер. В історичній ретроспективі медичне право в більшості розглядалося як підгалузь цивільного права, або права соціального забезпечення.

Проаналізовано наукові теорії сучасних українських правників щодо місця медичного права в системі права України на сучасному етапі розвитку науки. В результаті чого, виокремлено три найбільш ймовірні тези щодо місця медичного права в системі права. Одні автори розглядають медичне право лише як галузь законодавства, інші вважають її підгалуззю певної базової галузі права, і нарешті треті – самостійною комплексною галуззю права.

Здійснивши аналіз предмету та методу правового регулювання, принципи, зміст та структуру медичного права, а також особливості суспільних відносин в сфері медицини, обґрунтовано, що медичне право є самостійною комплексною галуззю права, яка має специфічний предмет правового регулювання, та виникла на межі профільюючих галузей права, і забезпечує врегулювання правових відносин з реалізації медичної діяльності.

***Ключові слова:** система права, медичне право, медична галузь права, медичне законодавство, медична допомога, правові відносини у сфері медицини, право на медичну допомогу.*

**Shevtsiv Mykhailo. THE PLACE OF MEDICAL LAW IN THE SYSTEM OF LAW OF UKRAINE:
A GENERAL ANALYSIS**

***Abstract.** The article analyses the formation and development of the medical branch of law in Ukraine. It is established that modern challenges and new areas of social relations are constantly making adjustments to the system of law and the system of legislation of Ukraine in general, and medical law in particular.*

The prerequisites for the emergence of legal relations in the field of medicine, as well as the concept of medical law as a branch of law, as a branch of legislation as a science and as an academic discipline are studied. The author establishes that the issue of the place of medical law in the system of national law is controversial. In historical retrospect, medical law was mostly considered as a sub-branch of civil law or social security law.

The article deals with the scientific theories of modern Ukrainian lawyers regarding the place of medical law in the system of law of Ukraine at the current stage of development of science. As a result, the author distinguishes three most likely theses concerning the place of medical law in the system of law. Some authors consider medical law only as a branch of legislation, others consider it a sub-branch of the basic branch of law, and finally, others consider it an independent comprehensive branch of law.

Having analysed the subject matter and method of legal regulation, principles, content and structure of medical law, as well as the specifics of social relations in the field of medicine, it is proved that medical law is an independent comprehensive branch of law which has a specific subject matter of legal regulation, and which arose on the boundary of the relevant branches of law, and which ensures the regulation of legal relations in the implementation of medical activities.

***Key words:** system of law, medical law, medical branch of law, medical legislation, medical assistance, legal relations in the field of medicine, the right to medical assistance.*

Вступ. З моменту здобуття незалежності Україною в 1991 році, поряд з розвитком правових відносин, активно розпочалося й формування національної системи права. І в сучасній правовій науці дослідження системи права є одним із найбільш затребуваних питань.

Останніми роками на різних рівнях і наукових платформах, активно проводяться обговорення та дискусії щодо найбільш актуальних проблем медичного права, і перш за все щодо його місця в системі права України. Забезпечення права на здоров'я та фізичний розвиток є пріоритетним напрямом у сфері світового розвитку. Українська держава, перебуваючи в активній фазі євроінтеграційних процесів не є винятком.

Актуальність дослідження підтверджується й особливостями воєнного часу, необхідністю удосконалення нормативно-правової бази для урегулювання правових відносин у сфері медицини, розробкою та використанням новітніх досягнень медичної науки, активним розвитком приватної медичної практики тощо.

Метою статті є загальний аналіз місця медичного права в системі права України.

Матеріали та методи. Проблема формування та розвитку медичного права, а також визначення його місця в системі права України, у своїх наукових працях займалося чимало науковців. Варто виокремити праці П. Білика, С. Булеци, Р. Гревцової, О. Двірської, О. Капітан, Б. Логвиненка, Р. Майданика, М. Менджул, І. Сенюти та багато інших. Однак, зважаючи на актуальність, а особливо дискусійний характер цього питання, вважаю доречним буде здійснити аналіз місця медичного права в системі права України на сучасному етапі становлення правової науки.

З метою проведення комплексного дослідження та аналізу, у роботі використано діалектичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний, системно-структурний та інші загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження.

Результати. Відомо, що структура системи права є її об'єктивно існуючою будовою, яка

включає такі елементи як галузі права, підгалузі права, інститути права та норми права.

Найбільшим елементом системи права є галузь права – сукупність норм, інститутів та підгалузей права, спрямованих на регулювання конкретної сфери однорідних суспільних відносин.

Становлення та розвиток галузей права в Україні є процесом, який постійно піддається змінам, зважаючи та сучасні виклики та новітні сфери суспільних відносин. Попри те, серед національних галузей права є багато вже установлених та сформованих, так званих базових (профільних) галузей, котрі урегулюють найбільші сфери правових відносин. До таких галузей права варто віднести конституційне право, адміністративне право, кримінальне право, цивільне право тощо.

З поміж провідних галузей права, чільне місце займає й медична галузь права. Щоправда, ця галузь, в порівнянні з тими ж кримінальним правом чи адміністративним правом є доволі молодою в системі права України.

Концепція медичного права як галузі права, виникла з практичних потреб, оскільки кожна людина протягом життя неминуче стає суб'єктом відносин щодо надання медичної допомоги.

Проаналізувавши наукові дослідження питань правовідносин у сфері медицини, в радянський період, слід визнати, що тодішня правова наука не надавала медичному праву статусу комплексної галузі права. Медичне право вважалося підгалуззю з одного боку цивільного права, а з іншого – права соціального забезпечення.

Після здобуття незалежності, дискусії серед науковців, щодо статусу медичного права не зупинилися. Одні зазначали, що медичне право не можна вважати окремою комплексною галуззю права, а лише галуззю законодавства чи підгалуззю базової галузі права. Інші – навпаки, категорично відстоювали необхідність виокремлення медичного права – як самостійної комплексної галузі права.

Зокрема, на думку Майданика Р. А., медичне право не можна розглядати як галузь

права через відсутність однорідного предмета і метода правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я і надання медичної допомоги. Як вважає учений, медичне право доцільно визнати комплексною сферою (галуззю) законодавства, що є системою правових норм, які регулюють неоднорідні відносини з надання медичної допомоги і пов'язаних з ними відносин (цивільні, адміністративні, кримінально-правові тощо) [1, с. 21].

Двірська О. також вважає, що медичне право ще не отримало загального визнання в якості самостійної галузі права і не займає відповідне місце у правовій системі України [2, с. 14].

Поруч з тим, Сенюта І. зазначає, що медичне право є комплексною галуззю права, тобто, що правовідносини у сфері надання медичної допомоги не тільки входять до предмета правового регулювання цивільного права, а є в першу чергу складовою комплексної галузі права – медичного права [3, с. 112–113].

Медичне право, в сучасній українській правовій площині, розглядається як наука, як навчальна дисципліна, як галузь законодавства, та що головне, як галузь права.

Медичне право як галузь науки пов'язане з дослідженнями системних і окремих питань юридичного регулювання медичної діяльності. Виходячи з уявлень про міждисциплінарний характер медичного права (науковими розробками в рамках якого займаються медики, юристи, філософи, соціологи, фахівці з біомедичної етики тощо) можна визначити науку медичного права як сукупність правових, медичних й інших поглядів, уявлень та ідей, що розкривають основні положення і суть медичного права, зумовлюють розвиток даної галузі права в майбутньому [4, с. 44–45].

Двірська О. до предмету науки медичного права включає як актуальні питання розуміння медичного права, так і, відповідно до традицій національної правової науки, історію науки медичного права, міжнародне правове регулювання медицини, медичне право в інших національних правових системах, проблематику співвідношення медичного права

з іншими галузями права, а також співвідношення медичної правової науки з іншими галузями правової науки [2, с. 14].

Медичне право як навчальна дисципліна – це систематизована сукупність відомостей про правове регулювання відносин у сфері медицини та діяльності, що забезпечує її і подібну з нею, про вчення, теорії та концепції охорони життя і здоров'я людей за допомогою права [2, с. 16].

Щодо історичних передумов виникнення даної навчальної дисципліни, то варто вказати, що в Україні вперше вона була запроваджена у 2004 році, коли Міністерство охорони здоров'я України затвердило розроблену у Львівському національному медичному університеті ім. Данила Галицького програму навчальної дисципліни «Медичне право України».

Медичне право розглядається і як галузь національного законодавства. Зокрема, це система нормативно-правових актів, що здійснюють правове регулювання відносин щодо реалізації права людини на медичну допомогу та в сфері медичної діяльності. Щоправда, істотним недоліком медичного законодавства є відсутність цілісної кодифікованої системи законів, що врегулюватимуть правовідносини в сфері медицини.

Надалі, спробую дослідити стан сформованості медичного права як самостійної комплексної галузі права в Україні.

Розпочну з історичних передумов. У 1977 році в Празі на IV Міжнародній медико-правовій конференції вчені медики та юристи запропонували виділити правові норми, що регулюють питання медицини та охорони здоров'я, в окрему галузь права – медичне право.

Практично всі можливі випадки виникнення нових галузей права можуть бути зведені до двох основних: 1) поширення правової регламентації на ту частину соціальної дійсності, яка раніше не була об'єктом правового регулювання; 2) відокремлення від однієї або декількох галузей права взаємозалежної сукупності норм (правових інститутів), що придбали якісно нові властивості [2, с. 14].

Основними критеріями розподілу галузей права є предмет та метод правового регулювання.

Відомо, що за методом правового регулювання усі галузі права поділяються на імперативні та диспозитивні.

Біляк П. пропонує у медичному праві використовувати комплексний підхід, тобто імперативно-диспозитивний метод правового регулювання. Він вважає, що для відносин, які виникають під час здійснення медичної діяльності щодо надання медичної допомоги, характерологічним є диспозитивний метод правового регулювання, натомість для організаційно-правових відносин у сфері медицини – імперативний метод правового регулювання [5, с. 40].

За предметом правового регулювання, галузі права розрізняються в залежності від сфери суспільних відносин, які вона урегульовує. Саме навколо однорідності суспільних відносин й формується певна галузь права. Щоправда щодо комплексних галузей права, до яких й відноситься медичне право, це правило не діє, адже правові відносини в галузі медицина пересікається практично в усіма сферами життя суспільства.

Відповідно до позиції Логвиненко Б., особливостями предмета медичного права є те, що до нього входять суспільні відносини, об'єднувальною елементом яких є саме сфера медицини. Аргументуючи це, він вказує, що медицина охоплює наукові знання та медичну діяльність [6, с. 78].

З огляду на зазначене, Капітан О. вважає, що правовідносини, які входять до предмета медичного права, доцільно виокремити у дві групи. Перша група представлена тими відносинами, що виникають під час здійснення медичної діяльності у процесі надання медичної допомоги. Тобто відносини між лікарем і пацієнтом під час здійснення першим діагностичних, лікувальних й профілактичних заходів. Саме вони є основою відносин у сфері медицини. До другої групи відносин належать ті, що пов'язані із наданням медичної допомоги, зокрема, у сфері внутрішньої організації надання медичних послуг,

обов'язкового медичного страхування, зі здійснення контролю та нагляду у сфері охорони здоров'я, ліцензування та акредитації медичних організацій тощо. Такі відносини автор пропонує назвати організаційно-правовими у сфері медицини, позаяк вони є основою виникнення відносин у процесі реалізації медичної діяльності щодо надання медичної допомоги та забезпечують її якісне надання [7, с. 52].

Крім цього, особливістю медичного права є його універсальний характер – воно водночас логічно вбудовується в структуру як правової, так і медичної науки. Раніше медичне право здебільшого фокусувалося на відносинах, що виникають між лікарем і пацієнтом щодо надання медичної допомоги, то тепер звертається увага також і на питання правового регулювання організації охорони здоров'я [8, с. 31].

Таким чином, варто підкреслити, що правовідносини щодо надання медичної допомоги можуть регулюватися нормами з різних галузей права, що підкреслює комплексний характер медичного права.

На підтвердження комплексної природи медичного права наведу декілька аргументів.

По-перше, з метою урегулюванню суспільних відносин у сфері охорони здоров'я, в системі законодавства наявні відповідні нормативно-правові акти, і перш за все закріплене право на охорону здоров'я і медичну допомогу в Основному законі держави.

По-друге, суспільні відносини у сфері медичної діяльності, можуть врегулюватися не лише власне нормами медичного права, а й нормами інших галузей права, зокрема конституційного права, кримінального права, адміністративного права тощо.

По-третє, медичне право має чітку структуру та систему, що включає підгалузі, інститути та норми права, а також систему властивих лише йому принципів.

І останнє, правове регулювання численних та різносторонніх відносин у галузі медицини не можливе виключно нормами медичного права. Лише комплексний підхід реалізації усіх існуючих галузей права може забезпе-

чити якісне урегулювання правовідносин в сфері медицини.

Таким чином, відносини у сфері охорони здоров'я регулюються нормами різної юридичної сили з багатьох галузей права. Тому неправильним є зараховувати такі комплексні утворення до окремих галузей права. В цих відносинах виражена не диференціація однорідних норм, а інтеграція норм різних галузей в єдину за сутністю та соціальними цілями сферу діяльності.

Висновки. Отже, попри дискусійний характер статусу медичного права, як доволі молодій галузі права, на сучасному етапі становлення системи права в Україні, вважаю що медичне право є саме самостійною комплексною галуззю права, яка має специфічний предмет правового регулювання, та виникла на межі профілюючих галузей права, і забезпечує врегулювання правових відносин з реалізації медичної діяльності.

У вітчизняній науці дослідження проблем урегулювання правових відносин у сфері медицини, приділялося та й приділяється чимало уваги. Процес становлення та формування медичної галузі права в Україні триває й надалі, нові сфери суспільних відносин в галузі медицини потребують оперативного та якісного реагування з боку держави.

Становлення та розвиток медичного права як комплексної галузі права обов'язково повинні супроводжуватися збором та обробкою інформації, що стосується предмета медичного права. Адже, медичне право має юридично оформлені специфічні завдання, предмет, метод, систему, принципи та набір необхідних юридичних засобів для ефективного задоволення загальносоціальних, професійних та індивідуальних потреб людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Майданик Р.А. Медичне право в системі права України. Навчально-методичний посібник. К.: Алерта, 2013. 32 с.
2. Двірська О.В. Медичне право як наука, галузь права та навчальна дисципліна: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. № 37. 2019. С. 13–17.
3. Сенюта І.Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики. Монографія. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 640 с.
4. Медичне право. Підручник. За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С.Б. Булеци; д-ра юрид. наук, доц. М.В. Менджул. Ужгород. 2021. 720 с.
5. Білик П. Наукові підходи до розуміння медичного права як окремої нової галузі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 2 (30). 2021. С. 36–42.
6. Логвиненко Б.О. До питання про предмет медичного права України. *Європейські перспективи*. № 4. Ч. 1. 2012. С. 74–78.
7. Капітан О. Парадигма розвитку медичного права в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 2 (38). 2023. С. 49–56.
8. Гревцова Р.Ю. Тенденції розвитку медичного і фармацевтичного права в Україні. *Другий Всеукраїнський конгрес з медичного права, біоетики і соціальної політики з міжнародною участю* (14–15 квітня 2011 р., м. Київ): Збірник тез доповідей (Науково-практичне видання). Упор. к.ю.н. Р.Ю. Гревцова, д.м.н. А.В. Степаненко. Київ: Видавництво «КІМ». С. 31–32.

References:

1. Maidanyk, R.A. (2013). *Medychne pravo v systemi prava Ukrainy [Medical Law in the System of Law of Ukraine]*. Study Guide. K.: Alerta. 32 p. [in Ukrainian].
2. Dvirskaya, O.V. (2019). *Medychne pravo yak nauka, haluz prava ta navchalna dystsyplina: teoretyko-pravovyi aspekt [Medical Law as a Science, a Branch of Law and an Academic Discipline: Theoretical and Legal Aspect]*. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Jurisprudence*. 37. P. 13–17 [in Ukrainian].
3. Senyuta, I.Ya. (2018). *Tsyvilno-pravove rehulivannia vidnosyn u sferi nadannia medychnoi dopomohy: pytannia teorii i praktyky [Civil Law Regulation of Relations in the Field of Medical Care: Issues of Theory and Practice]*. Monograph. Lviv: Vydavnytstvo LOBF «Medytsyna i pravo». 640 p. [in Ukrainian].

4. *Medychno pravo. Pidruchnyk* (2021). [*Medical law. Textbook*]. In general ed. by Doctor of Law, Prof. S.B. Bunets; Doctor of Law, Assoc. Prof. M.V. Mendzul. Uzhhorod. 720 p. [in Ukrainian].
5. Bilyk, P. (2021). Naukovi pidkhody do rozuminnia medychnoho prava yak okremoi novoi haluzi [Scientific Approaches to the Understanding of Medical Law as a Separate New Field]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Serii: «Iurydychni nauky» – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: "Legal Sciences"* .2 (30). P. 36–42 [in Ukrainian].
6. Lohvynenko, B.O. (2012). Do pytannia pro predmet medychnoho prava Ukrainy [Regarding the Subject of Medical Law of Ukraine]. *Yevropeiski perspektyvy – European Perspectives*. № 4. Part 1. P. 74–78 [in Ukrainian].
7. Kapitan, O. (2023). Paradyhma rozvytku medychnoho prava v Ukraini [Paradigm of Development of Medical Law in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Serii: «Iurydychni nauky» – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: "Legal Sciences"*. № 2 (38). P. 49–56 [in Ukrainian].
8. Hrevtsova, R.Yu. (2011). Tendentsii rozvytku medychnoho i farmatsevychnoho prava v Ukraini [Trends in the Development of Medical and Pharmaceutical Law in Ukraine]. *Druhyi Vseukrainskyi konhres z medychnoho prava, bioetyky i sotsialnoi polityky z mizhnarodnoiu uchastiu (14–15 kvitnia 2011 r., m. Kyiv): Zbirnyk tez dopovidei (Naukovo-praktychne vydannia)*. Upor. k.yu.n. R. Yu. Hrevtsova, d.m.n. A.V. Stepanenko. Kyiv: Vydavnytstvo «KIM». S. 31–32 [in Ukrainian].